

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

УДК 811.111.3

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.70.9777>

СЕМАНТИКА ІЛЛОКУЦІЇ: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ РАКУРС (на матеріалі англомовного мовленнєвого акту докору)

Світлана ЖАБОТИНСЬКА

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,
кафедра англійської філології та методики навчання англійської мови,
бульв. Шевченка, 81, Черкаси, Україна, 18031,
тел.: (0472) 360 322
e-mail: saz9@ukr.net*

Темою обговорення є лінгвокогнітивний підхід до аналізу іллокуції, потрактованої як іллокутивний концепт, тобто як інформація про позиціонування мовця відносно змісту повідомлення, або локуції. Це трактування знімає традиційне протиставлення семантики і прагматики та узгоджує їх із семіотикою. У своїй єдності комплексна інформація локутивного та іллокутивного планів формує змістовий аспект вербальної форми, якою є прямий або непрямий мовленнєвий акт. У статті запропоновано та апробовано процедуру аналізу іллокутивного концепту, яка охоплює його структуру та співвіднесення елементів його структури з різними формами прямих та непрямих мовленнєвих актів, які класифіковано за різними семантичними типами. Матеріалом дослідження слугує англомовний мовленнєвий акт докору.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, мовленнєвий акт, іллокутивний концепт, структура, прямий та непрямий мовленнєвий акт, семантичний тип, докір в англійській.

Вступ. За визначенням, поданим у словнику, укладачем якого є професор Флорій Сергійович Бацевич, МА є “складовою повідомлення (висловлення), цілеспрямованою мовленнєвою дією; одиницею нормативної соціомовної поведінки, яка виявляється у межах прагматичної ситуації комунікативного акту”. МА є “втіленням у повідомленні (висловленні) певної комунікативної мети, що надає йому конкретної спрямованості”. Основними рисами МА є інтенціональність, цілеспрямованість та конвенціональність. МА виформовується актами локуції, іллокуції та перлокуції, які традиційно визначаються як зв’язок повідомлення з дійсністю, його референція, представлена пропозицією

(локуція); конкретна комунікативна мета мовця, утілена у повідомленні (іллокуція); та результат – очікуваний або досягнутий – впливу на адресата іллокутивної сили повідомлення (перлокуція) [2]. Фундаментальні праці професора Ф. С. Бацевича, присвячені лінгвістичній генології [1] та лінгвопрагматиці [3], містять докладний огляд теорії МА, її становлення та сучасного стану.

У теорії МА наголошено на розрізненні локутивного акту (власне повідомлення), репрезентованого пропозицією, та іллокутивного акту, або комунікативного наміру мовця. Перший відносять до галузі семантики, другий – до галузі прагматики МА. Проте це розрізнення виявляється неоднозначним, про що свідчить запропонований нижче огляд основних підходів до інтерпретації природи іллокуції, поданий у монографії [18]. У цій статті сформульовано інший – лінгвокогнітивний – погляд на іллокуцію, узгоджуваний з філософією сучасної когнітивно-дискурсивної парадигми мовознавства. Розроблено процедуру лінгвокогнітивного аналізу іллокуції та проілюстровано застосування такої процедури до англійського мовленнєвого акту докору.

Семантика та/чи прагматика іллокуції? За раннім визначенням Ч. Морріса (1938), синтаксис вивчає “формальні відношення між знаками”, семантика вивчає “відношення між знаками та об’єктами, до яких вони відносяться (*applicable to*)”, а прагматика вивчає “відношення між знаками та їхніми інтерпретаторами”. Проте таке розрізнення семантики і прагматики не є задовільним. Із наведеного визначення випливає, що прагматика є галуззю семантики, оскільки інтерпретатори також є “об’єктом”, до якого реферують (*applicable to*) знаки. Пізніше Ч. Морріс (1946) переформулював свою дефініцію та визначив прагматику як “галузь семіотики, яка вивчає походження (origin), вживання та вплив (effects) знаків”. Р. Карнап (1942), спираючись на попередню дефініцію Ч. Морріса, запропонував таке визначення, визнане та запозичене іншими науковцями: “Якщо у дослідженні експліцитною є референція до мовця, або, у загальніших термінах, до того, хто послуговується мовою, тоді ми маємо справу із цариною прагматики [...]. Якщо ми абстрагуємося від того, хто послуговується мовою і аналізуватимемо тільки мовні вирази та їхні дезигнати, то матимемо справу із цариною семантики. І, нарешті, якщо ми абстрагуємося також і від дезигнатів і будемо аналізувати тільки відношення між мовними виразами, матимемо справу з цариною (логічного) синтаксису. Цілісна наука про мову, утворювана такими частинами, – це семіотика” [18: viii]. На тлі цих ранніх визначень (або замішань (confusions)) Ч. Морріса і Р. Карнапа можна виокремити три достатньо традиційні підходи до розуміння “прагматики”. Вони розвивають ідеї формальної філософії, лінгвістичної семантики та філософії звичайної мови. Усі три підходи розглядають іллокутивний як такий, що має логічну формулу $F(P)$, де пропозиційний зміст P представлено за посередництва іллокуції F [18: viii]. Відмінності між цими трьома підходами переважно зумовлені різними тлумаченнями природи значення, що своєю чергою породжує різні погляди на зв’язок між семантикою і прагматикою. Ключовими поняттями у тлумаченні природи значень є денотація, смисл (sense) та вживання мовних виразів [18: ix].

Відповідно до першого підходу, який продовжує роботи Р. Карнапа у галузі формальної логіки, мову вважають формальною системою, де за допомогою певної

інтерпретації кожному виразу цієї системи приписується денотація. У цьому випадку значення виразу пояснюється в термінах денотованих (позначуваних) речей. Прагматика ж має справу зі способом, яким інтерпретація синтаксично визначених виразів залежить від конкретних умов їхнього вживання в контексті. Зосереджені на такому вживанні, теорія МА та студії дейктичних виразів утворюють більшу частину царини прагматики, або, можливо, і всю цю царину [18: ix].

На противагу першому, другий підхід припускає, що основним поняттям семантики є не денотація, а смисл. Тобто, значення виразу формується смисловими відношеннями (такими, як синонімія, антонімія, інференції тощо) з іншими виразами в межах системи. При цьому *смисл* визначають як контекстуально не зумовлений, буквальний зміст висловлення, а значення – як його контекстуально зумовлений, реальний зміст. Значення висловлення, хоча й детерміноване смислом відповідного речення, відрізняється від смислу так само, як акустична реалізація висловлення відрізняється від фонологічної структури речення. (У сучасній лінгвістиці типовим є зворотнє застосування цих термінів: “значення” є конвенційним, а “смисл” – контекстуальним змістом мовного виразу. – С. Ж.). Отже, згідно з цим підходом, семантика вивчає всі аспекти буквального значення речень та інших виразів, тоді як прагматика зосереджується на умовах, за яких мовці та слухачі ідентифікують контекстуальне значення висловлення, зумовлене його вживанням. Характерною для цього підходу є дефініція, запропонована в роботі Дж. Катца “Пропозиційна структура та іллокутивна сила” (1977): “Прагматика є теорією здійснення (performance) [висловлення] на рівні семантики”. Відповідно аналіз як дейктичних виразів, так і МА належить частково до семантики і частково до прагматики. Іллокутивний потенціал висловлення, пов’язаний із його контекстуально незалежним, буквальним значенням, є частиною семантичної структури, яку вивчає семантика. А іллокутивний потенціал висловлення, пов’язаний із його контекстуально залежним значенням, є об’єктом лінгвопрагматичних студій. Типовим прикладом відмінності між буквальним і контекстуально залежним значеннями є прямий і непрямий МА. Прямий МА, що репрезентує буквальне значення висловлення, належить до царини семантики. Непрямий МА, де мовець говорить одне, а має на увазі інше, належить до царини прагматики [18: ix–x].

Для третього напрямку, який частково продовжує традицію робіт пізнього Л. Вітгештайна, ключовим поняттям у поясненні значення є *вживання* виразу певної мови, пояснюване в термінах намірів мовця. За наявності достатньо помітної відмінності між конвенційним і контекстуальним значеннями мовного виразу, їхнє повне відмежування одне від одного неможливе, оскільки і суто конвенційне вживання мовного виразу завжди пов’язане з певним комплексом умов і практик. Звідси, на відміну від припущень другого підходу, буквальне значення не є контекстуально незалежним. Тому не дивно, що науковці, які працюють у межах цього напрямку, навіть не послуговуються терміном “прагматика”: вважаючи, що конвенційний контекстуально залежний зміст мовного виразу є суттю його значення, вони не бачать чіткої межі між семантикою і прагматикою, хіба що семантику вони схильні розглядати як гілку прагматики. У цьому випадку дейктики і МА не мають якогось особливого “прагматичного” статусу.

Дейктики, як і будь-які вирази, є засобом здійснення акту референції, який відбувається за певних умов. А іллокутивна сила, як і будь-який семантичний компонент висловлення, є лише частиною його значення, тобто частиною правил його вживання [18: x–xi].

У підсумку, зважаючи на формулу $F(P)$, можна стверджувати, що перший підхід акцентує розрізнення іллокутивного змісту F та локутивного, пропозиційного змісту P . Другий підхід вбачає часткову тотожність між F і P ($F = P$), визначену як семантика іллокуції, а також про нетотожність F і P ($F \neq P$), визначену як прагматика іллокуції. Третій підхід погоджується з розрізненням зазначених варіантів F , але відносить їх винятково до прагматики іллокуції, тобто змісту, вкладеного у висловлення його адресантом. Якщо у першому підході P асоціюється виключно з референцією до світу речей, представлену синтаксичною структурою речення та його лексичним наповненням, то у другому і у третьому підходах P є також асоційованим із референцією до мовця, представлену за допомогою обраної ним синтаксичної форми, яка є конвенційно “прив’язаною” не тільки до певної пропозиційної схеми локуції, а й до комунікативного наміру мовця, тобто іллокуції. За наявності різних синтаксичних форм, орієнтованих на маніфестацію різних комунікативних намірів, мовець може обирати “пряму” форму, закріплену за інтендованим іллокутивним змістом, або “непряму” форму, закріплену за іншим іллокутивним змістом і “запозичену” для нагальних потреб.

Характерною для всіх трьох підходів є відсутність посилань на поняття “концепт” як обмежену за обсягом інформацію, репрезентовану знаком. Це не дивно, зважаючи на ситуацію опору когнітивізму, в якій формувалися згадувані підходи. Між тим, саме когнітивізм, що досліджує мову й мовлення у їхньому зв’язку з ментальними структурами мислення (mind), здатний конкретизувати відповідь на питання щодо лінгвістичної природи іллокуції, яка, поряд із локуцією, є не чим іншим, як інформацією (сутністю концептуального, ментального плану), тобто концептом, який маніфестується вербальним знаком (для мовця) й активується знаком (для адресата).

Когнітивна інтерпретація іллокуції. З позицій когнітивної лінгвістики, мовний знак, незалежно від його рівня, має форму, за допомогою якої маніфестується й активується значення, що є “конструктом” (construal), інтерпретацією, суб’єктивним образом референтного світу, або “об’єктивної” реальності. Форма мотивованого мовного знаку містить *фрагмент* його значення, який забезпечує доступ (access) до цілісного значення, наявного у мисленні. Тобто, власне форма знаку охоплює “зовнішню” матеріальну форму і “внутрішню” форму як фрагмент значення (це розуміння внутрішньої форми сягає робіт О. О. Потебні). Референтний світ, значення знаку, його внутрішня і зовнішня форми пов’язані відношеннями мапування (часткової репрезентації): завдяки вибірковості уваги, референтний світ маповано, тобто частково представлено, у значенні знаку, яке має свою концептуальну структуру; значення маповано у внутрішній формі знаку, організованій на підставі ономасіологічної структури як частини структури значення знаку; внутрішню форму маповано у зовнішній формі (мотивованого) знаку, де ономасіологічна структура внутрішньої форми зазвичай експлікується лише частково; одна зовнішня форма знаку може бути мапована його іншою, коротшою формою (див. про це [5; 20]).

За Р. Ленекером, форма мовного знаку є складним “знаковим монтажем” (symbolic assembly) [16: 16], де один знак “вкладається” в інший за правилом “композиційної тропи” (compositional path) [16: 61–62]. Наприклад, форма речення у своїх вузлах містить форми фраз, які своєю чергою містять форми похідних слів, заповнюваних конкретними морфемами. Структурована сукупність значень таких фрагментів формує “внутрішню” форму знаку, яка надає доступ до його значення-інтерпретації. У такий спосіб мотивований знак – від слова до тесту – поєднує: а) зовнішню форму, б) репрезентовану нею внутрішню форму знаку, яка складається з експлікатур (інформації, безпосередньо експлікованої мовними формами) та імплікатур (інформації, “випущеної” у зовнішній формі й інферованої з неї) та значення-інтерпретації (що охоплює експлікатури, імплікатури та пресупозиції, які залишаються за межами мовного знаку як такого і належать до системи загальних знань мовців.

З погляду когнітивної лінгвістики, висловлення мовця, здійснене з певною комунікативною метою, є знаком, репрезентованим певною формою – реченням або реченнями встановлених структурних типів. Внутрішня форма цього знаку містить інформацію двох видів – ту, що пов’язана з локуцією, із “подією/подіями” (event schemas) як ментальними репрезентаціями референтного світу, а також ту, що пов’язана з іллокуцією, наміром мовця, який змальовує цю “подію”. Разом “подія” та іллокуція формують цілісне концептуальне утворення, яке поєднує інформацію локутивного та іллокутивного планів. Іллокуція, разом зі способом та часом дієслова, модальністю тощо належить до засобів “ґрунтування” (grounding) позначеної реченням “події”, тобто засобів співвіднесення цієї “події” із мовцем-спостерігачем [12: 91]. У цих термінах, згадувана формула іллокуції набуває вигляду *F-ґрунтування (P-події)*. Відповідно, як зазначає Р. Ленекер, “різниця між семантикою і прагматикою є чисто умовною” [15: 6]. У нашому випадку це відмінність між взаємозалежними локутивним та іллокутивним концептами (значеннями). Однак, якщо виявлення структури локутивного концепту може бути реалізоване за допомогою базисних пропозиціональних схем (буттєвих, акціональних, посесивних, ідентифікаційних та компаративних), схарактеризованих у Семантиці лінгвальних мереж [6; 8; та ін.], то побудова структури іллокутивного концепту потребує дещо іншого апарату. У низці робіт такий апарат розроблено на підставі доробку різних лінгвокогнітивних теорій, зокрема теорії прототипів [19], а також теорії прототипів і граматики конструкцій [13; 14]. У цій статті розроблення методики структурування іллокутивного концепту також спирається на положення граматики конструкцій, за яким конструкцією є узагальнена мовна форма (наприклад, синтаксична або словотвірна), наділена власним узагальненим, або схемним, значенням, незалежним від того, яким лексичним або морфологічним матеріалом заповнюється така форма [17]. Проте структурування іллокутивного концепту відбувається іншим шляхом, ніж у [13], де автор застосовує стандартний набір ідеалізованих когнітивних моделей (ІКМ) за Дж. Лакоффом, що конструюють свого роду інваріантну матрицю, яка для кожного типу МА заповнюється специфічними конкретними даними. Така матриця охоплює ІКМ: “Тип агенсу”, “Час дії”, “Спроможність агенсу”, “Ціна – Вигода”, “Оптимальність”, “Пом’якшення”, “Бажання мовця”, “Влада”, “Соціальна

дистанція” та “Формальність”. ІКМ виокремлено у сценаріях застосування МА у реальних комунікативних ситуаціях. Якщо в роботі [14] лінгвокогнітивний аналіз МА спрямовано на структурування іллокутивних концептів у відповідних типах МА задля удосконалення опису лексичної семантики перформативних дієслів, асоційованих із цими типами МА, то в цій статті лексична семантика дієслів, що визначають тип МА, стає відправним пунктом аналізу його іллокутивного концепту та способів його вербальної репрезентації.

Іллокутивний концепт: методика аналізу. Лінгвокогнітивний аналіз іллокутивного концепту охоплює насамперед: 1) його структурування, до якого може бути залучений компонентний аналіз значень синонімічних дієслів, які називають відповідну дію, узгоджувану з прагматичним типом МА, що традиційно визначається за наміром мовця. Серед виокремлених складників структурованого іллокутивного концепту мають бути первинні і вторинні інформаційні (семантичні) фокуси. Первинні фокуси безпосередньо узгоджуються з прагматичним типом МА. 2) Структурований іллокутивний концепт, у якому визначено первинні і вторинні інформаційні фокуси, розглянуто як схемне, узагальнене значення закріпленої за ним мовної форми з притаманними їй синтаксисом, морфологією і, деінде, лексикою. Вживання такої форми, як “конструкції”, асоційованої з її власним узагальненим змістом, тобто з її власним іллокутивним концептом, є прямим МА. Узагальнена матеріальна форма знаку може мати декілька споріднених схемних значень, тобто бути полісемічною. У цьому випадку прямі МА різних типів, експліковані тією ж формою, транслюють схожі іллокутивні концепти з деякими відмінностями у складі їхніх конститuentів. 3) Один іллокутивний концепт може бути репрезентованим конвенційною мовною формою іншого іллокутивного концепту. Тобто, комплексні знакові форми, будучи “конструкціями”, здатні перекатегоризовувати вербалізовану інформацію: схемний зміст однієї узагальненої форми може “вкладатися” в іншу форму, додатково набуваючи при цьому її значення (див. про це докладно [7]). Це стосується й іллокутивного змісту, маніфестованого прямими та непрямыми МА. Непрямі МА зберігають первинний і додають до нього вторинний іллокутивний зміст, асоційований з новою формою МА. 4) Вторинний іллокутивний зміст, трансльований непрямыми МА, залишається в межах інтендованого іллокутивного концепту, де цей зміст відповідає одному зі складників цього концепту.

Зазначені положення зумовлюють процедуру лінгвокогнітивного аналізу іллокуції, асоційованої з МА певного прагматичного типу. Така процедура охоплює: а) структурування іллокутивного концепту та визначення його первинних і вторинних інформаційних фокусів; б) установлення конвенційної мовної форми для репрезентації іллокутивного концепту в прямих МА; в) з’ясування форм та їхніх значень, вжитих у непрямах МА; г) виявлення скорочених форм, що виникають у результаті мапування повних форм МА.

Прикладом застосування цієї процедури є лінгвокогнітивний аналіз іллокутивного концепту ДОКІР, трансльованого в англійській мові МА відповідного прагматичного типу.

Іллокутивний концепт ДОКІР. МА докору належить до експресивів – МА, які виражають емоції мовця. МА докору присвячені поодинокі лінгвістичні розвідки, де проаналізовано прагматичні функції докору [9], стратегії й тактики докору [10], умови комунікації, що впливають на реалізацію комунікативної інтенції МА докору [4], а також невербальні способи вираження докору у їх протиставленні вербальним [4]. Проте центральне питання – щодо структурованого змісту самого іллокутивного концепту ДОКІР як схемного значення відповідних мовних (і позамовних) форм – залишається поза увагою цих розвідок.

У цій статті іллокутивний концепт ДОКІР аналізуємо із залученням 526 уривків англomовного художнього тексту, в яких фігурує МА докору. Матеріал дослідження отримано шляхом наскрізної вибірки з Британського національного корпусу (BNC). У текстових фрагментах вжито пряму мову, ідентифіковану як докір на підставі діагностичного контексту: наявності у супроводі прямої мови дієслів на позначення докору, а також похідних від цих дієслів.

Структура іллокутивного концепту ДОКІР. В англійській мові поняття ДОКІР представлено в семантиці таких синонімічних дієслів та їхніх похідних *reproach v* (*reproach n, reproaching adj, reproachful adj, reproachfully adv*), *rebuke v* (*rebuke n, rebuking adj*), *reprimand v* (*reprimand n, reprimanding adj*), *reprove v* (*reproof n, reproving adj, reprovingly adv*), *chide v* (*chide n, chiding adj*), *blame v* (*blame n, blameful adj, blamefulness n*), *taunt v* (*taunt n, taunting adj*) [27]. За даними словникових статей [21–26], зміст цих дієслів визначається так:

- **reproach v** – 1) to blame or criticize someone in a way that shows *disappointment* – докоряти, пострікати, ляяти; 2) to accuse someone of smth – звинувачувати когось у чомусь, ганьбити;
- **rebuke v** – 1) to express *sharp disapproval or criticism* of (someone) because of their behaviour or actions – докоряти, звинувачувати; 2) to scold or reprimand – робити догану, зауваження; давати наганяй;
- **reprimand v** – 1) to tell someone *officially* that something done is very wrong – казати комусь офіційно про те, що щось зроблено дуже неправильно; 2) to admonish or rebuke, especially *formally*, reprove – робити догану; 3) to censure *formally* or *sharply* usually from a position of authority – різко дорікати, засуджувати, зазвичай з позицій влади;
- **reprove v** – 1) to criticize someone for something done *wrong* – критикувати за щось; 2) to reprimand (someone) – робити догану; 3) to speak *disapprovingly* to (a person), to rebuke or scold – пострікати, не схвалювати, ляяти; 4) to scold or *correct* usually *gently* or *with kindly intent* – докоряти;
- **chide v** – 1) to speak out in *angry or displeased* rebuke – ляяти; 2) to scold or rebuke – ляяти; 3) to show *disapproval* of someone's actions – докоряти, корити, картати;
- **blame v** – 1) to say or think that someone or something is responsible for something *bad, fault or wrong* – звинувачувати, винуватити; 2) to accuse of smth – ганити, осуджувати, пострікати, критикувати;

- *taunt v* – to deride with *mockery, contempt, or criticism* – зло дорікати, образливо докоряти.

Компонентний аналіз значень дієслів уможливорює виокремлення таких сем (вище виокремлені курсивом): *reproach* (‘критика’, ‘розчарування’), *rebuke* (‘несхвалення/критика’ + ‘інтенсивність’), *reprimand* (‘несхвалення’ + ‘офіційний стиль’ + ‘інтенсивність’), *reprove* (‘несхвалення/критика’, ‘добрі наміри’, ‘виправлення’ + ‘неінтенсивність’), *chide* (‘несхвалення’, ‘незадоволення’, ‘гнів’), *blame* (‘несхвалення’), *taunt* (‘критика’, ‘презирство’, ‘глузування’).

Порівняння сем у значеннях синонімічних дієслів (табл. 1) показує, що загальною для цих значень є сема ‘несхвалення/критика’. Крім того, повторюваними є семи ‘незадоволення’ та ‘інтенсивність/неінтенсивність’. Отже, за даними словників, поняття ДОКІР можна визначити як критику, несхвалення реального факту в неофіційних або офіційних ситуаціях мовлення; така критика може бути інтенсивною або неінтенсивною, а також може містити як негативну (незадоволення, гнів, розчарування, презирство, глузування), так і позитивну інтенцію мовця (добрі наміри та виправлення).

Таблиця 1

Семантика дієслів на позначення докору: компонентний аналіз

Дієслова	Склад сем										
	Критика несхвалення	Незадоволення	Гнів	Інтенсивність	Неінтенсивність	Розчарування	Офіційна ситуація	Добрі наміри	Виправлення	Презирство	Глузування
<i>reproach</i>	+					+					
<i>rebuke</i>	+			+							
<i>reprimand</i>	+			+			+				
<i>reprove</i>	+				+			+	+		
<i>blame</i>	+	+									
<i>chide</i>	+	+	+								
<i>taunt</i>	+										+

Тож, іллокутивний концепт ДОКІР є складним ментальним утворенням, яке можна уявити як взаємодію декількох поняттєвих складників (табл. 2). Три з них належать до площини фактуальності, тобто стосуються самого факту: РЕАЛЬНИЙ ФАКТ (“Те, що є”), НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ (“Те, що є, не повинно бути”), БАЖАНИЙ ФАКТ (“Те, що має бути”). При цьому узагальнення РЕАЛЬНИЙ ФАКТ є тим “пустим слотом”, який має заповнити локутивний концепт. Два складники належать до площини оцінки: НЕГАТИВНА ОЦІНКА РЕАЛЬНОГО ФАКТУ МОВЦЕМ/ІНШИМИ (“Це погано”), ПОЗИТИВНА ОЦІНКА БАЖАНОГО ФАКТУ МОВЦЕМ/ІНШИМИ (“Те, що має бути, є добре”), і два складники належать до площини емотивності: НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ МОВЦЯ/ІНШИХ (“Те, що є, мені/іншим не подобається”), ПОЗИТИВНА ЕМОЦІЯ МОВЦЯ/ІНШИХ (“Те, що має бути мені/іншим подобається”).

Складники площини оцінки і площини емотивності є суміжними, вони репрезентують поняття “позитивна або негативна оцінка + позитивна або негативна емоція мовця”. Відмінність полягає в експлікації/імплікації складників: експлікація одного зі складників виводить інший в імплікацію. Для поняття докору первинними фокусами є НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ, або критика того, що мало місце та вказівка на БАЖАНІЙ ФАКТ.

Таблиця 2

Складники іллокутивного концепту ДОКІР

Площина фактуальності		
i) РЕАЛЬНИЙ ФАКТ “Те, що є” <i>You lied to me.</i>	ii) НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ “Те, що є, не має бути” <i>You shouldn't have lied to me.</i>	iii) БАЖАНІЙ ФАКТ (“Те, що має бути”) <i>You should have told me the truth.</i>
Площина оцінки		
iv) НЕГАТИВНА ОЦІНКА РЕАЛЬНОГО ФАКТУ МОВЦЕМ/ІНШИМИ “Це погано” <i>It's bad that you lied to me.</i>		v) ПОЗИТИВНА ОЦІНКА БАЖАНОГО ФАКТУ МОВЦЕМ/ ІНШИМИ “Те, що має бути, є добре” <i>It would have been good if you had told me the truth.</i>
Площина емотивності		
vii) НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ МОВЦЯ/ІНШИХ “Те, що є, мені/іншим не подобається” <i>I (people) don't like your lying to me.</i>		viii) ПОЗИТИВНА ЕМОЦІЯ МОВЦЯ/ІНШИХ “Те, що має бути мені/іншим подобається” <i>I (people) would like it if you had told me the truth.</i>

На підставі зазначених складників іллокуції ДОКІР, можливо виокремити два типи докору: **власне докір** (НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ + БАЖАНІСТЬ ІНШОГО ФАКТУ), меншою мірою пов'язаний з емоційністю мовця, та **докір-осуд** (НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ + НЕГАТИВНА ОЦІНКА/НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ), більшою мірою пов'язаний з емоційністю мовця. Беручи до уваги семантику аналізованих вище синонімічних дієслів, позначенням власне докору можна вважати лексему *to reproach*, а позначеннями докору-осуду – дієслова *to rebuke*, *to reprimand*, *to reprove*, *to blame*, *to chide* і *to taunt*. МА докору може бути прямим і непрямим.

Докір як прямий мовленнєвий акт. З усією вірогідністю, прямим МА докору є висловлення, які містять синтаксичну структуру з допоміжним модальним дієсловом *should, would, might* або *could* (у стверджувальній і заперечній формах) та головним дієсловом у формі перфектного інфінітива: $V_{mod} + V_{perf.inf}$. Ця формальна структура є полісемічною: докір є одним з її іллокутивних значень, поряд зі шкодуванням.

Якщо структура $V_{mod} + V_{perf.inf}$ вживається у **заперечній формі**, то вона слугує позначенням такого ключового складника поняття ДОКІР, як НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ. Наприклад:

(1) *"You shouldn't have bothered Prince Rinhoel in his mother's rooms", Rialt **chided**.*

Якщо ж структура $V_{mod} + V_{perf.inf}$ вживається у **стверджувальній формі**, то вона слугує позначенням іншого ключового поняття ДОКІР, а саме – БАЖАНОГО ФАКТУ. Наприклад:

(2) *"You might have told me when you got back from India", she went on **reproachfully**. "It's awkward to hear about such things from others".*

(3) *"You could have called", Rita **chided** gently.*

(4) *Their departure did not go unobserved. "Really, Adam", said Janet in tones of mild **reproof**, "you might have warned me that your shy young friend had already set his sights on Albert Barrett's niece".*

У висловленнях із синтаксичною структурою $V_{mod} + V_{perf.inf}$ може також бути присутня іронія: те, що подається як бажане, насправді є небажаним:

У корпусі фактичних даних прямі МА докору не є частотними, вони наявні лише у 9 прикладах, що становить 1,7 % від їхньої загальної кількості – 526. Серед прямих МА докору домінують ті, в яких синтаксична структура $V_{mod} + V_{perf.inf}$ застосовується у стверджувальній формі (8 прикладів із 9). Тобто, у прямих МА експлікується БАЖАНИЙ ФАКТ, у той час як НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ залишається імпліцитним, що явно свідчить про дію принципу ввічливості: вказівка на бажаний факт є менш категоричною формою критики, ніж вказівка на те, що реальний факт не мав відбутися. Переважна кількість аналізованих прикладів містять непрямі МА докору.

Докір як непрямий мовленнєвий акт. Докір як непрямий МА існує у формі асертиву, квеситиву та директиву, які експлікують компоненти структури іллокутивного концепту ДОКІР. Залежно від значення такого компоненту, у корпусі даних ідентифікують п'ять семантичних типів непрямих МА докору. У їхній формі експлікуються: 1) РЕАЛЬНИЙ ФАКТ – "Те, що є"; 2) НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ – "Те, що є, не повинно бути"; 3) БАЖАНИЙ ФАКТ – "Те, що має бути", 4) НЕГАТИВНА ОЦІНКА РЕАЛЬНОГО ФАКТУ МОВЦЕМ/ІНШИМИ – "Це погано", 5) НЕГАТИВНА ЕМОЦІЯ МОВЦЯ/ІНШИХ – "Те, що є, мені/іншим не подобається".

Непрямі МА докору у формі асертива належать до усіх п'яти типів.

Семантичний тип 1 представлено твердженнями щодо РЕАЛЬНОГО ФАКТУ. У них констатується те, що було здійснене адресатом або іншою особою. Наприклад:

(5) *It all made an unappealing jumble at which the habitually neat little girl frowned meaningfully. "You haven't sorted out your belongings", she **chided**.*

(6) *But that was not the deception that hurt. Beau whispered **reproachfully**, “You lied to me”.*

(7) *The cedar bark skirt in question, while very comfortable, had left my legs quite bare. “That skirt was hardly proper, Jehu”, I **rebuked** him gently.*

(8) *I’ve already offered to buy the entire thing, but she cleverly said it’s too soon to set a price, he added with a laugh. “You paid too much for the ones you have”, Gisselle **reprimanded**.*

Семантичний тип 2 представлено твердженнями, що містять НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ. Наприклад:

(9) *All the faces in the sovereign’s suite instantly exchanged glances with each other, expressing murmur and **reproach**. “Old as he may be, he should not, he simply should not speak like this”, these faces expressed.*

(10) *As Mr. Smith cast an embarrassed glance at his audience and staggered towards the creek where the beer barrel cooled, Don Lucian loosened his restraining grip on Damian’s arm. “You haven’t the right to interfere, Damian”, Don Lucian **reproved**.*

Семантичний тип 3 містить твердження, де йдеться про БАЖАННИЙ ФАКТ, який повинен був здійснитися замість того, який мав місце та який не схвалює мовець. Наприклад:

(11) *Even though I’m not sure that I want to leave Turku and go to Tampere, I guess I’m glad that we won’t be living in Viipuri near his mother. “But a wife must follow her husband”, **chided** Fanny.*

(12) *As he left the office in frustration, he offered a final **reproach**: “But you’re a woman. You’re supposed to be nice!”*

Семантичний тип 3 може поєднуватися із семантичним типом 1: констатація факту, що мав місце, може супроводжуватися згадкою про те, що мало відбутися. Наприклад:

(13) *Still, I **rebuked** him a little. “You didn’t say a word about love, Luke Spenser, when I expected you to say”, said I.*

Семантичний тип 4 репрезентовано твердженнями, в яких надано НЕГАТИВНУ ОЦІНКУ РЕАЛЬНОГО ФАКТУ, експліковану лексемою зі значенням “не добре, погано”. Наприклад:

(14) *Hannah noticed that Delores did all she could do to keep a straight face.*

*“That’s not very nice, dear”, she **chided** her eldest daughter.*

(15) *The night’s rain had cleared up and the Sun shone impotently over the bay. Li looked up at me. “It’s not good to make me wait for so long”, he **reproached**, his breath ghosting.*

Семантичний тип 5 охоплює твердження про НЕГАТИВНУ ЕМОЦІЮ МОВЦЯ/ІНШИХ. Відповідно, до складу МА входить лексема зі значенням “не подобається”. Цей семантичний тип може поєднуватися із типом 1 та 2, тобто позначається також РЕАЛЬНИЙ ФАКТ або НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ. Наприклад:

(16) *The thin man didn’t notice; neither did the boy, who was wiping his eyes with the back of his hand. # “I want ice-cream!” The boy yelled, crying. // “You can’t have ice-cream! I don’t like it” the thin man **rebuked** him angrily.*

Серед семантичних типів непрямих МА докору у формі асертиву найбільш репрезентованим в аналізованому матеріалі є тип 1 – твердження стосовно реального факту, непогодження з яким та оцінка якого залишаються в імплікаті (286 прикладів, або 91,4 % від їх загальної кількості).

Непрямі МА докору у формі квеситива. Квеситиви як різновид інформативних МА є запитаннями стосовно певного факту. Квеситиви, представлені у корпусі даних, належать до двох семантичних типів.

Семантичний тип 1 охоплює квеситивні МА, в яких мовець ставить запитання ЧОМУ ЦЕ ТАК? стосовно РЕАЛЬНОГО ФАКТУ, що здійснився. Наприклад:

(17) *Then she **chided** me affectionately. “Why do people always have to have the entrails drawn?”*

(18) *But then the Shaykh blurted idiotically: “A sparrow!” “What sparrow is this, Shaykh! Is this the time for jokes?” I **rebuked** him.*

(19) *Her tone fluctuated between tenderness and bitter **reproach**: “I am not restrained when I am lying in your arms, am I?”*

Семантичний тип 3 містить МА-квеситиви, в яких мовець запитує ЧОМУ ЦЕ НЕ ТАК?, тобто чому не відбувся БАЖАНИЙ ФАКТ, який повинен був мати місце замість того, що не схвалює мовець. Наприклад:

(20) *She had participated in the discussions but apparently only by proxy for her sister’s benefit. “But don’t you want to be a successful teacher?” Jennifer **rebuked** her.*

Непрямий МА докору може містити квеситиви обох типів – запитання стосовно того, що трапилось, і запитання, чому не трапилось інше. Наприклад:

(21) *Matthew calls and sends e-mail from his safe distance, **reproaching**: What is the matter with all of you? Why can’t you get some reality into them, bring them together for what’s left after their forty-two years?*

Загалом, серед семантичних типів непрямих МА докору у формі квеситиву найбільш репрезентованим в аналізованому матеріалі є тип 1 – (86 прикладів, або 80,4 від їх загальної кількості).

Непрямі МА докору у формі директиву. У директивах, як різновиді облігативних МА, мовець зобов’язує слухача щось зробити. Директиви, представлені у корпусі даних, належать до двох семантичних типів.

Семантичний тип 2 охоплює директивні МА, в яких мовець висловлює критику того, що відбулося, та забороняє слухачеві знову це робити. У більшості випадків ЗАБОРОНА НЕБАЖАНОГО представлена наказовим способом у заперечній формі, а саме – синтаксичною структурою виду Do not / Don’t + V, яка позначає наказ, припис. Наприклад:

(22) *And McMillan, like other mothers, is starting to notice things, like piles of stuff on the floor in Solomon’s room and excuses as to why they are not put away. “Don’t let me come home and see things growing in different parts of the house”, she’ll **chide** him.*

Іншою формою вираження заборони небажаного у формі наказу, припису є синтаксична структура You + (V_{mod} + not + V_{ind.inf}). При цьому модальними дієсловами є *must* і *should*, а також дієслово *to be* у його модальному вживанні. Звороти *You must*

not та *You are not* позначають заборону-наказ. Зворот *You should not* позначає пораду, що є увічливою формою наказу. Наприклад:

(23) *White Owl swept his hand forward, indicating his son should enter. "You must not keep the elders waiting, he said in a gruff voice". Feeling the weight of his father's rebuke, He-Who-Waits experienced great shame.*

(24) *Is it true that Ra'nabel was investigating the charlatan Yeshua of Nazareth? // "You are not to mention that name!" Bera rebuked Ezra sharply.*

(25) *If I don't mistake that banner, 't is only Lord Pompous. "You should not call him that", Sidony chided gently.*

Семантичний тип 3 містить МА-директиви, що є СПОНУКАННЯМ/ПРИМУСОМ ДО БАЖАНОГО, тобто до того, що повинне здійснитися замість факту, який мав місце та який не схвалює мовець. Наприклад:

(26) *Only if the duke's cousin is my opponent, Ethan replied in all seriousness, "and the fight is to the death". "You must learn to accept what is", Gahris Bedwyr chided.*

Окрім того, спонукування до бажаного може бути виражене за допомогою наказового способу. Наприклад:

(27) *The rabbi held the pot so that he would not spill more than the few drops that had already escaped. "Hold it carefully", SS Wittenberg reprimanded.*

Загалом, серед семантичних типів непрямих МА докору у формі директиву найбільш представленим в аналізованому матеріалі є тип 2 – заборона небажаного, тобто реального факту, з яким не погоджується мовець (70 прикладів, або 87,5 % від їх загальної кількості).

Скорочені форми МА докору. Скороченими формами МА докору можна вважати вигуки. У корпусі даних представлені власне вигуки; різні частини мови, вживані як вигуки; вигуки-звернення; вигуки фразового типу. Інколи такі вигуки поєднуються в цілісний комплекс. Оскільки вигуки виражають емоції, доцільно припустити, що вони є скороченими формами непрямих МА, які належать до семантичних типів 4 та 5. Наприклад:

Семантичний тип 4 експлікує НЕГАТИВНУЇ ОЦІНКУ РЕАЛЬНОГО ФАКТУ МОВЦЕМ/ІНШИМИ. Наприклад:

(28) *He then sits down next to me, and he and Jack exchange a few friendly jabs over my head, until I grow weary of it and elbow them both. "Jessie!" my mom says with reproach, and gives Gus a sympathetic look.*

Семантичний тип 5 експлікує НЕГАТИВНУ ЕМОЦІЮ МОВЦЯ/ІНШИХ. Наприклад:

(29) *He was still smiling at her. "Jazz Taylor", he said, after class. "Lee White". Shit! she chided herself*

Загалом, вираження МА докору вигуками є малочисельним (17 прикладів, або 3,3 % від загальної кількості фактичного матеріалу). Серед груп вигуків домінують вигуки-звернення (5 вживань).

Іллокутивний концепт ДОКІР: підсумки аналізу. За результатами дослідження, іллокутивний концепт ДОКІР може бути експлікований різними семантичними типами

відповідного МА. Найбільш репрезентованим у фактичному матеріалі, є **семантичний тип 1**, що стосується РЕАЛЬНОГО ФАКТУ, який спричиняє докір (307 прикладів, або 60,1 % від їх загальної кількості, взятої без урахування МА у формі вигуків). Цей реальний факт, як правило, констатується, тобто застосовується непрямий МА докору-асертиву (286 вживань – 93,2 %), або відносно цього факту мовець ставить запитання адресатові, тобто застосовується непрямий акт докору-квеситиву (21 вживання – 6,8 %).

Друге місце за репрезентованістю в корпусі даних посідає семантичний тип 3, пов'язаний зі згадкою мовцем БАЖАНОГО ФАКТУ, який мав відбутися замість того, з приводу якого висловлено докір (111 уживань – 21,9 %). МА, що репрезентують цей семантичний тип, є як прямими (8 уживань – 7,2 %), так і непрямыми (103 уживання – 92,8 %). Прямі МА мають стверджувальну форму: мовець говорить адресатові про те, що мало відбутися. Непрямі МА є квеситивами (86 уживань – 77,5 %), директивами (10 уживань – 9 %) та асертивами (7 уживань – 1,4 %). Асертитиви констатують бажаний факт; у квеситивах адресатові ставлять запитання, чому цей факт не відбувся; директиви є наказом або проханням здійснити бажане. Серед непрямих МА частіше вживають квеситиви.

Третім за репрезентованістю у прикладах є **семантичний тип 2**, за яким мовець виражає НЕПОГОДЖЕННЯ З РЕАЛЬНИМ ФАКТОМ (81 уживання – 16 %). Цей семантичний тип представлено як прямими, так і непрямыми МА. При цьому домінують останні. Прямий МА має заперечну форму (заперечення небажаного факту). Непрямі МА є переважно директивами (70 уживань – 86,4 %), в яких мовець забороняє адресатові робити те, з приводу чого висловлюють докір. Інколи застосовують МА-асертиви, в яких мовець констатує те, що хтось (третя особа) не має чинити те, чого не варто робити (10 уживань – 12,4 %).

Семантичні типи 4 та 5, в яких мовець експлікує свою негативну оцінку та негативні емоції стосовно реального факту, представлені нечисленними прикладами непрямих МА-асертивів (7 прикладів, або 1,4 %, для четвертого семантичного типу та 3 приклади, або 0,6 %, для п'ятого семантичного типу).

Семантичні типи МА докору та різні формальні способи їхнього вираження пов'язані з фактором увічливості. Увічливість ґрунтується на двох основних соціальних вимогах: “Не критикуй” (‘No criticism’) та “Не втручайся” (‘No interference’) [11: 101]. За своєю суттю поняття докору входить у протиріччя з обома цими вимогами: мовець не погоджується з тим, що зробив адресат, тобто критикує його; критикуючи адресата за те, що відбулося, та пропонуючи йому зробити щось інше, мовець тим чи іншим способом втручається у справи адресата. Тому докір належить до тих типів МА, які потребують пом'якшення, зняття категоричності думки мовця.

У проаналізованих МА докору можна виокремити дві групи: категоричні та некатегоричні МА. У другій групі враховується фактор увічливості. Некатегоричні, більш увічливі МА докору вживають частіше (328 уживань, або 62,4 %, порівняно зі 198 уживаннями, або 37,6 %). До **категоричних** можна віднести МА докору, які належать до всіх п'яти семантичних типів. Їхньою характерною ознакою є те, що вони: а) містять заперечення (*You shouldn't have lied to me*); б) є запитаннями (*Why did you lie to me? Did*

you lie to me? You lied to me, didn't you? Why didn't you tell me the truth? Did you tell me the truth?); в) є директивами – наказами або приписами (*Don't lie to me. You must not lie to me. You should not lie to me. You must tell me the truth. You should tell me the truth*); г) містять негативну оцінку або емотивність (*It's bad to lie to me / not to tell me the truth*). До **некатегоричних** можна віднести МА докору, які належать до трьох семантичних типів, у яких відсутня негативна оцінка та негативна емотивність. Некатегоричність виражено, якщо: а) прямий МА стосується бажаної дії та не містить заперечення (*You should have told me the truth*); б) непрямий МА є асертивом – твердженням відносно небажаного факту, але у такому твердженні замість адресата згадується третя особа чи особи (*People don't lie to me / tell me the truth*); в) непрямий МА є асертивом – твердженням відносно здійсненого або бажаного (*You lied to me. You are supposed to tell me the truth*); г) МА є вигукком-зверненням (*Peter!*). Результати дослідження свідчать про те, що типовою формою зняття категоричності МА докору є застосування непрямого МА-асертиву.

Висновки. Аналіз емпіричних даних засвідчив валідність запропонованої у статті процедури лінгвокогнітивного аналізу іллокутивного концепту, а також підтвердив, що давня полеміка відносно розрізнення семантики і прагматики МА у когнітивній лінгвістиці втрачає сенс, адже і “семантичний”, фактуальний зміст локуції, і “прагматичний” зміст іллокуції, або комунікативного наміру мовця, за своєю природою є інформацією, що може, як у цьому випадку, поєднуватися в цілісні концептуальні комплекси, маніфестовані вербальною одиницею – МА. Такий концептуальний комплекс має іллокутивний складник, структура якого відтворюється шляхом компонентного аналізу дієслів, узгоджуваних із прагматичним типом МА, встановлюваним за комунікативною інтенцією мовця. Структура іллокутивного концепту має первинні і вторинні інформаційні фокуси. Первинні фокуси узгоджуються із прагматичним типом МА. Знаком іллокутивного концепту є мовленнєві форми, внутрішня форма яких репрезентує один зі складників його структури, за якими визначають семантичний тип МА. Цей складник, експлікований вербальною формою – прямою або непрямою – маніфестує (для мовця) й активує (для адресата) цілісну структуру іллокуції. Прямі вербальні форми закріплені за визначеним іллокутивним концептом конвенційно. Непрямі вербальні форми забезпечують доступ до “чужого” іллокутивного концепту через “свій” іллокутивний зміст, який має узгоджуватися зі складниками структури номінованого іллокутивного концепту. У підсумку, множинні номінації іллокутивного концепту не тільки сприяють його маніфестації/активації як цілого, а й – через свою внутрішню форму, зафіксовану у зовнішній формі, – акцентують певний складник іллокутивного концепту. Перспективою для подальшої розбудови цих методологічно релевантних міркувань може бути вивчення вербального і невербального контексту, який зумовлює вибір МА певних семантичних типів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бацевич Ф. С.* Лінгвістична генологія: проблемі і перспективи / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2005. – 265 с.

2. *Бацевич Ф. С.* Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич. – Київ : Довіра, 2007. – 205 с.
3. *Бацевич Ф. С.* Нариси з лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с.
4. *Давыдова Т. А.* Речевой акт упрека в английском языке : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / Т. А. Давыдова. – Иркутск, 2003. – 16 с.
5. *Жаботинская С. А.* Когнитивное картирование как лингвосомиотический фактор / С. А. Жаботинская // *Функциональная лингвистика*. – 2012. – № 3. – С. 179–182.
6. *Жаботинская С. А.* Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции) / С. А. Жаботинская // *Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электр. сб. науч. трудов*. – 2013. – № 6. – С. 47–76. DOI: 10.26565/2218-2926-2013-06-04
7. *Жаботинская С. А.* Фразовые конструкции и перекатегоризация языковой информации / С. А. Жаботинская // *Личность. Язык. Сознание : сб. науч. трудов. Посвящается юбилею засл. деятеля науки РФ, д-ра филол. наук, профессора Н. Н. Болдырева / ред. А. Л. Шарандин*. – Москва : Ин-т языкознания РАН; Тамбов : Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2016. – С. 273–286.
8. *Жаботинская С. А.* Генеративизм, когнитивизм и Семантика лингвальных сетей / С. А. Жаботинская // *Doctrina multiplex, veritas una. Учень багато, істина одна: зб. праць до ювілею Ізабелли Рафаїлівни Буніятової*. – Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. – С. 99–141.
9. *Каразия Н. А.* Прагмалингвистическое исследование акта упрека в контексте современной американской речевой культуры : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : 10.02.04 “Германские языки” / Н. А. Каразия. – Петропавловск-Камчатский, 2004. – 21 с.
10. *Фёдорова А. Л.* Речевая стратегия упрёка: лингвокогнитивный подход (на материале немецкого, английского и русского языков) : автореф. дисс. на соиск. учен. степени канд. филол. наук : 10.02.20 “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” / А. Л. Фёдорова. – Уфа, 2004. – 24 с.
11. *Aitchison J.* *Linguistics / J. Aitchison*. – Chicago : NTC Publishing Group, 1993. – 232 p.
12. *Dirven R.* *Cognitive exploration of language and linguistics*. 2nd ed. / R. Dirven and M. Verspoor. Amsterdam ; Philadelphia: John Benjamins, 2004. – 291 p.
13. *Hernández L. P.* *Illocution and cognition: A construction approach / L. P. Hernández*. – Logroño : Universidad de La Rioja Dervico de Publications, 2011. – 368 p.
14. *Hernández L. P.* A lexical-constructional model account of illocution / L. P. Hernández and J. R. de Mendoza // *Vigo International Journal of Applied Linguistics*. – 2011. – No 8. – P. 99–137.
15. *Langacker R. W.* An overview of cognitive grammar / R. W. Langacker // *Topics in cognitive linguistics / B. Rudzka-Ostyn (ed.)*. – Amstrdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1988. – P. 3–48.
16. *Langacker R. W.* *Cognitive grammar: A basic introduction / R. W. Langacker*. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 562 p.
17. *Ostman J.-O.* (ed.). *Construction grammar: Cognitive grounding and theoretical extensions / J.-O. Ostman and M. Fried M (eds.)*. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 2004. – 324 p.
18. *Searle J. R.* Introduction / J. R. Searle, F. Kiefer and M. Bierwisch // *Speech act theory and pragmatics / J. R. Searle, F. Kiefer, and M. Bierwisch. (eds.)*. – Dordrecht : Holland, et al. : D. Reidel. – P. vii–xi.

19. *Sokołowska O. A cognitive study of speech acts / O. Sokołowska. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2001. – 171 p.*
20. *Zhabotynska S. Saussure's theory of the linguistic sign: a cognitive perspective [Elektronic resource] / S. Zhabotynska // Papers of the International Congress of Linguistics, 20–27 July, 2013, Geneva. – Geneva : Département de Linguistique de l'Université de Genève, Switzerland [On-line]. – Access mode : http://www.cil19.org/uploads/documents/Saussure_Theory_Of_The_Linguistic_Sign-A_Cognitive_Perspective.pdf*

СЛОВНИКИ

21. Большой англо-русский словарь : в 2 т. / [ред. И. Р. Гальперин, Э. М. Медникова]. – Москва : Русский язык, 1988. – Т. 1: 1038 с. – Т. 2: 1072 с.
22. *Мюллер В. К. Новый англо-русский словарь / В. К. Мюллер. – Москва : Русский язык, 2000. – 880 с.*
23. *Collins English Dictionary [Elektronic resource]. – Режим доступу : <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>*
24. Longman Dictionary of the English Language / W. Stuart (ed.). – New York : Penguin, 1995. – 1890 p.
25. *Merriam-Webster [Elektronic resource]. – Режим доступу : <http://visual.merriam-webster.com/>*
26. Oxford word power dictionary / J. Turnbull (ed.). – Oxford : Oxford University Press, 2006. – 823 p.
27. Roget's 21st century thesaurus, 3rd ed. [Elektronic resource]. – Режим доступу : <http://thesaurus.com/browse/roger>

REFERENCES

1. Batsevych, F. S. (2005). *Linhvistychna henolohiia: problemi i perspektyvy*. L'viv: PAIS.
2. Batsevych, F. S. (2007). *Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii*. Kyiv: Dovira.
3. Batsevych, F. S. (2010). *Narysy z linhvistychnoi prahmatyky*. L'viv: PAIS.
4. Davy'dova, T. A. (2003). *Rechevoj akt upreka v anglijskom yazy'ke : avtofer. dis. na soisk. uchen. stepeni kand. filol. nauk : 10.02.04 "Germanskije yazy'ki"*. Irkutsk.
5. Zhabotinskaya, S.A. (2012). Kognitivnoe kartirovanie kak lingvosemioticheskij faktor. *Funkcional'naya lingvistika, № 3*, 179–182.
6. Zhabotinskaya, S. A. (2013). Imya kak tekst: konceptual'naya set' leksicheskogo znacheniya (analiz imeni e'mocii). *Kogniciya, kommunikaciya, diskurs. Mezhdunar. e'lekt. sb. n. Trudov, № 6*, S. 47–76. DOI: 10.26565/2218-2926-2013-06-04
7. Zhabotinskaya, S. A. (2016). Frazovy'e konstrukcii i perekategorizaciya yazy'kovoju informacii. *Lichnost'. Yazy'k. Soznanie: sb. n. trudov. Posvyashhaetsya yubileju zasl. deyatelya nauki RF, d-ra filol. nauk, professora N. N. Boldy'reva / Red. A. L. Sharandin. Moskva : In-t yazy'koznaniya RAN; Tambov: Izdatel'skij dom TGU im. G. R. Derzhavina, 273–286.*
8. Zhabotinskaya, S. A. Generativizm, kognitivizm i Semantika lingval'ny'x setej. *Doctrina multiplex, veritas una. Uchen`bagato, istina odna: zb. prac` do yubileju Izabelli Rafaylivni Bunyatovoy*. Kyiv, un-t im. B. Grinchenka, 99–141.
9. Karaziya, N. A. (2004). *Pragmalingvisticheskoe issledovanie akta upreka v kontekste sovremennoj amerikanskoj rechevoj kul'tury` : avtofer. dis. na soisk. uchen. stepeni kand. filol. nauk : 10.02.04 "Germanskije yazy'ki"*. Petropavlovsk-Kamchatskij.

10. Fyodorova, A. L. (2004). *Rechevaya strategiya upryoka: lingvokognitivny`j podxod (na materiale nemeczkogo, anglijskogo i russkogo yazy`kov): avtoref. dis na soisk. uchen. stepeni kand. filol. nauk : 10.02.20 "Srvnritel`no-istoricheskoe, tipologicheskoe i sopostavitel`noe yazy`koznanie»*". Ufa.
11. Aitchison, J. (1993). *Linguistics*. Chicago : NTC Publishing Group.
12. Dirven, R. (2004). *Cognitive exploration of language and linguistics. 2nd ed.* Amsterdam ; Philadelphia: John Benjamins.
13. Hernández, L. P. *Illocution and cognition: A construction approach*. Logroño: Universidad de La Rioja Dervico de Publications, 2011. – 368 p.
14. Hernández, L. P., Mendoza, J. R. de. (2011). A lexical-constructional model account of illocution. *Vigo International Journal of Applied Linguistics, No 8*, 99–137.
15. Langacker, R. W. (1988). An overview of cognitive grammar. B. Rudzka-Ostyn (ed.). *Topics in cognitive linguistics*. Amstrdam ; Philadelphia: John Benjamins, 3–48.
16. Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
17. Ostman, J.-O., Fried, M (eds.). (2004). *Construction grammar: Cognitive grounding and theoretical extensions*. Amsterdam ; Philadelphia: John Benjamins.
18. Searle, J. R. Introduction / J. R Searle, F. Kiefer, and M. Bierwisch // Searle, J. R., Kiefer, F., Bierwisch, M. Introduction. *Speech act theory and pragmatics*. Dordrecht: Holland, et al. : D. Reidel. – P. vii–xi.
19. Sokołowska, O. (2001). *A cognitive study of speech acts*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
20. Zhabotyńska, S. (2013). Saussure's theory of the linguistic sign: a cognitive perspective. In *Papars of the International Congress of Linguistics, 20-27 July, 2013, Geneva*. Geneva : Département de Linguistique de l'Université de Genève, Switzerland [On-line]. Retrieved from http://www.cil19.org/uploads/documents/Saussure_Theory_Of_The_Linguistic_Sign-A_Cognitive_Perspective.pdf

DICTIONARIES

21. *Bol`shoj anglo-russkij slovar`*. V 2-x tomax / Red. I. R. Gal`perin, E`. M. Mednikova]. Moskwa : Russkij yazy`k, 1988. T. 1: 1038 s. T. 2: 1072 s.
22. Myuller, V. K. (2000). *Novy`j anglo-russkij slovar`*. Moskwa: Russkij yazy`k.
23. *Collins English Dictionary*. Retrieved from <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>
24. Stuart, W. (ed.). (1995). *Longman Dictionary of the English Language*. New York: Penguin.
25. *Merriam-Webster*. Retrieved from <http://visual.merriam-webster.com/>
26. Turnbull, J. (ed.). (2006). *Oxford word power dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
27. *Roget's 21st century thesaurus*, 3rd ed. Retrieved from <http://thesaurus.com/browse/roger>

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2018
прийнята до друку 13.11.2018

**SEMANTICS OF ILLOCUTION:
A COGNITIVE LINGUISTIC PERSPECTIVE
(the speech act of reproach in English)**

Svitlana ZHABOTYNSKA

*Bohdan Khmel'nitsky National University of Cherkasy,
Department of English Philology and Methods of Teaching English,
81, Shevchenko Blvd., Cherkasy, Ukraine, 18031,
phone: (0 472) 360 322,
e-mail: saz9@ukr.net*

This article discusses a research procedure intended for analysis of the illocutionary concept from a cognitive linguistic perspective. From this perspective, the long-standing polemics as to differentiating between semantics and pragmatics of a speech act (SA) becomes irrelevant, because both the “semantic” content of locution and “pragmatic” content of illocution represent information which, like in this case, constitutes a coherent conceptual unity. The structure of its illocutionary stratum may be exposed through componential analysis of meanings inherent in the verbs compatible with the SA pragmatic class defined by the Speaker’s communicative intention. A structured illocutionary concept, or meaning, is symbolized with a linguistic expression (SA) which is a “construction”: its “outer” material form, or the formal schema of a sentence, renders the “inner” form, or the schematic meaning. The latter, as a fragment of the illocutionary concept, provides an access to it. The fragments of conceptual structure of illocution, while exposed in the forms of linguistic expressions, define their semantic types. Such fragments, tracked in direct and indirect SA, manifest (for the Speaker) and evoke (for the Listener) the complete conceptual structure of illocution. The forms of direct SA are linked to a particular illocutionary concept by convention. The forms of indirect SA provide access to the “alien” illocution via their “own” illocutionary content that has to agree with constituents of the illocution which is expressed. Eventually, multiple signifiers of a particular illocutionary concept both trigger it a whole, and, besides, through their inner forms, highlight its particular constituents. The research procedure based on these theoretical assumptions was tested on the linguistic data representing the SA of reproach in English.

Keywords: cognitive linguistics, speech act, illocutionary concept, structure, direct and indirect speech act, semantic type, reproach in English.